

Anerkendelse og mission – og folkekirken

Theodor Jørgensen

I forbindelse med sin 60-års fødselsdag har lektor Hans Raun Iversen fremlagt et digert værk med titlen *Grundtvig, folkekirken, mission*, Anis, der samler et stort antal artikler fra forfatterens hånd igennem de sidste 30 år, kredsede om de tre hovedemner, som har haft hans interesse som forsker. I den anledning blev der holdt et seminar på det teologiske fakultet ved Københavns universitet, hvor jeg fik pålagt at holde et indlæg om mission med afsæt i Hans Raun Iversens bog.

Det, jeg så valgte at gøre, var at tage mit udgangspunkt i den artikel, som efter de voldsomme begivenheder i Pakistan for nylig med angreb på den danske ambassade har en lige så stærk aktualitet i dag, som da den blev skrevet i 2006. Det er artiklen *Anerkendelse og mission. Udfordringer efter Muhammed-krisen*, s. 437-464, som rummer en række spændende analyser og eftertænksomme teser. Ud fra de perspektiver, som denne artikel åbner for, vil jeg i det følgende vurdere, hvordan folkekirken i praksis har det med anerkendelsen i forbindelse med mission.

Det elementære, som Muhammed-krisen har lært os, er, at vi Danmark ikke kan hygge os i smug. Hvad der sker og hvad vi lader ske kan have uanede konsekvenser på verdensplan. Men i det, vi gør og siger, falder det os tilsyneladende stadig svært at indrømme det. Vi bliver forurettede over de reaktioner, vi oplever på vore handlinger. At erkende det er også at anerkende det som en virkelighed, vi skal agere i, og tage ved lære af. Men her er der endnu et stykke vej at gå. Også for folkekirken.

I begyndelsen af artiklen, der omhandler medierne (s. 439ff), tager Hans Raun Iversen udgangspunkt i medieforsker *Stig Hjarvads* skelnen imellem fire forskellige typer af medieforbrug: 1. Den globale og ensrettende tendens; 2. den nationale og ensrettende tendens; 3. den globale og mangfoldighedsskabende tendens, og endelig 4. den lokale og mangfoldighedsskabende tendens. De første tendenser er karakteriseret ved ensidighed. Man ser kun i én retning, alt kun i sit eget perspektiv. De to andre er karakteriseret ved gensidighed. Man lader forskellige perspektiver belyse hinanden.

Disse typer kan udmærket anvendes til at karakterisere enhver form for kommunikation og dermed også enhver form for religionsdialog. Derfor kan de også anvendes til at karakterisere forskellige modeller for teologier om religioner, fordi enhver teologi jo er kommunikation.

De fire modeller for teologier om religioner, som Hans Raun Iversen opregner i tilknytning til Paul F. Knitters bog *Theologies of Religion* fra 2003 (s. 459ff), er 1. remplacering/eksklusivisme; 2. opfyldelse/inklusionisme; 3. gensidighed/pluralisme og 4. accept/postmodernisme. Til denne opdeling har forfatteren følgende kommentar, at ”I praksis vil de fleste have teologiske standpunkter, der nuancerer og ofte går en del på tværs i forhold til Knitters modeller” (s. 459). Det må jeg for mit eget vedkommende bestemt sige ja til. I mit udgangspunkt er jeg nok inklusivist og tror, at alle forjættelser, der er indeholdt i de forskellige religioner, finder deres endegyldige opfyldelse i Kristus, men ikke i kristendommen. Det sidste er vigtigt. Men den måde, jeg bedriver min inklusivistiske tilgang til andre religioner på, ligger overvejende indenfor modellerne gensidighed/pluralisme og accept/postmodernisme, som når det f.eks. i rubrikken ”kirkens centrale satsning bør være” hedder i accept/postmodernisme modellen: ”Loyalitet mod Kristus og åben sårbarhed mod andre. Gensidig dialog og vidnesbyrd mellem religionerne” (s. 460). Eksklusivismen har jeg selv sagt ingen antenner for.

Sammenholder man nu disse fire modeller for teologier om religionerne med de fire typer for kommunikation, falder den første model ’remplacering/eksklusivisme’ indenfor de første to typer for kommunikation: Global og ensrettende tendens og national og ensrettende tendens. Hvad den tredje og fjerde model angår, altså ’gensidighed/pluralisme’ og ’accept/postmodernisme’, falder de to modeller indenfor den tredje og fjerde type for kommunikation: Global og mangfoldighedsskabende tendens og lokal og mangfoldighedsskabende tendens. Den anden model, ’opfyldelse/inklusionisme’, er mere tvetydig. Den kan meget vel, hvis man ikke ser sig for, få en mere eller mindre skjult global og lokal ensrettende tendens. Den inkluderende holdning kan blive til en usurperende holdning, som når den anden religion anerkendes som et forstadium til ens egen religion, i hvilken den så kommer til sin fulde sandhed. Sådan er jo ofte jødedommen blevet karakteriseret af kristne i forhold til kristendommen, som f.eks. når kirken gøres til det sande Israel. Denne tendens findes allerede i *Det Nye Testamente*.

Nu valgte jeg som mit tema til i dag ”anerkendelse og mission” med tilføjelsen ” – ”og folkekirken.” Under bibeholdelse af forfatterens’ undertitel ”udfordringer efter Muhammed-krisen”, der nok snarere burde rettes til ”under Muhammed-krisen”, da den ikke synes overstået. Og jeg vil nu i det følgende tage fire dokumenter fra den seneste debat op til overvejelse og vurdere dem ud fra de nævnte fire modeller for religionsteologier og de fire typer for kommunikation.

De fire dokumenter er 1. *Brev fra 138 muslimske religiøse ledere*, 2. *Svar fra Danske Kirkers Råd på Brev fra 138 muslimske ledere*, 3. *Svar fra lutherske teologer i den*

Danske Folkekirke på brevet fra 138 muslimske ledere, og 4. Fire biskoppers brev i anledning af brevet fra 138 muslimske ledere.

Brev fra 138 muslimske ledere.¹

Det første, jeg vil sige, er, at det er smukt dokument. Det løftes selvfølgelig af skønheden i de citater, det bringer fra Koranen og Bibelen. Det rummer en klar tilkendegivelse af, ”at Islam og Kristendom tydeligvis er forskellige religioner” og ”at nogle af deres grundlæggende forskelle ikke kan bagatelliseres” (s. 10). Men samtidig bestræber dokumentets forfattere sig hele vejen igennem at argumentere for, ”at *de to største bud* (kærlighed til Gud og til næsten) er et fælles grundlag og noget, der forbinder Koranen, Torah'en og Det nye Testamente” (ibid.)

Brevet har jo også som overskrift fået ”Et fælles ord mellem os og jer.” Det er delt op i tre kapitler, (I) Kærlighed til Gud, (II) Kærlighed til næsten og (III) Kom til et fælles ord mellem os og jer. Og argumentation er i de første to kapitler baseret på skriftcitater både fra Koranen og fra Bibelen.

Vurderet efter de nævnte modeller er dette brev bestemt ikke udtryk for en eksklusivisme. Der er visse steder en inklusivistisk tendens, som når det antydes, at Muhammed er den endegyldige bekræfter af Guds evige sandheder, som profeter, herunder Jesus som en ganske særlig profet, har sagt før ham. Men overvejende hører dokumentet i modellen gensidighed/pluralisme. Det er overraskende. Det er et dokument, der klart anerkender kristendommen som en religion i sin egen ret. Og tilsvarende er typen af kommunikation den gensidige mangfoldighedsskabende tendens, en pluralisme, der er forpligtet og forpligtende, nemlig på bekendelsen af Guds énhed og det dobbelte kærlighedsbud.

Svar fra Danske Kirkers Råd på Brev fra 138 muslimske ledere.²

Danske Kirkers Råd har efter min mening givet et værdigt svar på de muslimske ledes brev, der tager sit afsæt i en anerkendelse af brevets vægt og betydning. Svaret anerkender, at brevet ”indeholder en åbning i forhold til kristendommen, som er enestående i verdenshistorien” (s. 1). Og man påpeger, at ”Brevets indhold er for os bemærkelsesværdigt og positivt af flere grunde” (ibid.).

Af positive ting ser svarets forfattere, at ”lærde muslimer så klart anerkender, at de kristne tror på én Gud (og ikke på tre), om end der i islam henholdsvis kristendommen er stor forskel i opfattelsen af denne ene Gud.” Endvidere, at ”Brevet lægger op til en fælles forståelse af, hvad der *teologisk og etisk* forener kristne og muslimer” (ibid.), nemlig troen på den ene Gud og på menneskets særstatus som skabning. Og endelig det fælles grundlag i synet på kærligheden til Gud og

kærligheden til næsten. Her føjer svarets forfattere nogle præciserende kommentarer til, nemlig at Guds kærlighed er betingelsesløs og rig på nåde, altså at Guds tilgivelse og kærlighed skænkes mennesker uafhængig af tanken om fortjeneste eller gengæld. Og dernæst, at kærligheden til næsten er ”et naturligt resultat af troen på Guds tilgivende kærlighed i Kristus” (Ibid.). Det ser jeg som en afgrænsning til nominalistiske tendenser i islam, som dog kun antydningvist kommer til udtryk i muslimske lærdes brev.

Men så føjer svarets forfattere til som noget meget væsentligt, at den fulde konsekvens af den konsensus, som kan læses ud af både brevet og svaret må være, at enhver form for krig eller undertrykkelse af mennesker på grund af deres religion bør undgås. I stedet skal religioners muligheder for en positiv konfliktløsende indsats styrkes, ”der kan føre til konkret handling for fred og mere harmonisk sameksistens” (s. 2).

Svaret fra Danske Kirkers Råd ligger på niveau med brevet fra de 138 muslimske ledere. Den religionsteologiske model, der ligger til grund for svaret, er ligeledes gensidighedens/pluralismens model og kommunikationen er af gensidig, mangfoldighedsskabende tendens uden dog på nogen måde at tilsløre, at der uenigheder i enigheden.

Svaret fra lutherske teologer i den danske folkekirke på brevet fra 138 muslimske ledere.

Svaret var aftrykt i KD onsdag den 30. april i år. Svaret er formuleret af cand.theol. Katrine Winkel Holm og sognepræst Jesper Bacher og medunderskrevet af 84 teologer. Svaret indledes med en typisk retorisk vending, der åbner og lukker samtidig for dialog: ”Vi er ikke imod samtale og diskussion mellem mennesker af forskellig tro, *men* den gode og ærlige samtale forudsætter et troværdigt og solidt grundlag og er ikke tjent med udeladelser og fortielser, som slører fundamentale modsætninger og graverende misforhold.”

Her møder vi det, jeg vil kalde ”mistænkeliggørelsens hermeneutik”, idet man på forhånd antyder, at det åbne brev fra de 138 muslimske ledere ikke har rent mel i posen. Selv ønsker man ikke at ”gå sagte med sandheden”, hvor begrebet ’sandhed’ vel nærmest bruges absolutistisk. Derefter følger en for så vidt meget korrekt sammenfatning i kort udgave af kristendommens centrale trossandheder med fokus især på kristologien og treenighedslæren. Den sammenfatning kan man næppe sætte spørgsmålstegn ved, men den springer let henover den kendsgerning, at der nu indenfor folkekirken ville være et ret vidt spektrum i udlæggerne af disse trossandheder. Derimod er de konklusioner, forfatterne til svaret drager af denne

sammenfatning, meget diskutabel: ”På baggrund af ovennævnte må vi afvise, at kristne og muslimer taler om samme Gud.” Og senere: ”Åndeligt set kan kristendom og islam aldrig leve i fred, fordi de står hinanden imod.” Mærkeligt nok tilføjes det så: ”Men kristne og muslimer bør leve i fred og anerkendelse af hinandens frihed, også friheden til gensidig kritik.” Hvordan det skal være muligt på førstnævnte præmis, har forfatterne ikke gjort sig tanker om. For hvordan skal jeg for alvor kunne anerkende et andet menneske, når det står mig åndeligt imod?

Forfatterne og deres medunderskrivere bryder med en gammel, hævdvunden kristen trospåstand, at jøder, kristne og muslimer tror på den samme Gud, nemlig Abrahams, Isaks og Jakobs Gud. Det er også *Confessio Augustanas* opfattelse, når den kalder islam for et kætteri, dvs. et kristent kætteri. Det fatale ved påstanden om, at kristne og muslimer ikke tror på samme Gud, er indadtil den teologiske fejltagelse, at vi med vores troslære har hævdt på den absolutte sandhed om Gud og ikke anerkender, at vores teologi i Guds perspektiv aldrig kan have andet end foreløbigheds karakter. Vi gør vores gudslære til Gud i stedet for at lade Gud være Gud. Udadtil i forhold til anderledes troende er konsekvensen af den af brevs forfattere fremførte påstand den, at hverken jøder eller muslimer tror på Gud, men på en afgud.

Svaret afsluttes med opregning af en række forventninger, man har til de muslimske ledere, som går på en klar afstandstagen fra den vold og de trusler mod ikke-muslimer, der finder sted i islamiske lande på baggrund af Koranen og Hadith. De forventninger skal opfyldes, før der kan være tale om en samtale.

Svaret fra lutherske teologer i den danske folkekirke er et klart udtryk for den eksklusivistiske model for religionsteologi, og hvad kommunikationsformen angår et klassisk eksempel på ensrettende tendens. Her åbnes der ikke for samtale. Her lukkes den i samme øjeblik, som den åbnes.

De fire biskoppers brev i anledning af brevet fra 138 muslimske lærde.

De fire biskopper er Niels Henrik Arendt, Karsten Nissen, Steen Skovsgaard og Erik Norman Svendsen. Brevet blev offentliggjort i KD den 2. maj 2008. Det er snarere en kommentar til brevet fra de 138 muslimske ledere end et svar.

Det indledes med en kort redegørelse for forløbet op til brevet fra de 138 muslimske ledes brev, begyndende med pave Benedikt XVI's tale på universitetet i Regensburg i 2006, 38 muslimske talsmænds åbne brev til paven i den anledning, og så endelig de 138 muslimske ledes brev til en række fremtrædende kristne kirker og trossamfund. Dette brevs indhold gengives kort, hvad dets erklærede mål angår: ”at nå frem til en fælles forståelse mellem muslimer og kristne, ikke mindst hvad angår

spørgsmålene om det dobbelte kærlighedsbud og om Guds enhed. På begge disse punkter finder brevets forfattere en grundlæggende enighed mellem kristendommen og islam.” Derefter gør de fire biskopper opmærksom på, at brevet har kaldt på både tilslutning og modsigelse blandt kristne teologer og kirkefolk. Der henvises så til det svar, som Danske Kirkers Råd har givet med udtryk for tilslutning, dog med en klar henvisning til åbenbaringen i Jesus Kristus i spørgsmålet om, hvem Gud er.

Det overraskende i fortsættelsen af de fire biskoppers brev er, at de begynder med en afgrænsning i forhold til svaret fra Danske Kirkers Råd. De finder det uheldigt, at dette brev er blevet opfattet som en officiel reaktion fra den evangelisk-lutherske folkekirke i Danmark, da Danske Kirkers Råd ikke kan tale på folkekirkenes vegne. Da har man da lyst til at spørge, om folkekirken ikke er repræsenteret i Danske Kirkers Råd og derfor også medunderskriver af svaret, der som sådan også er folkekirkenes officielle svar? Hvis ikke man kan sige ja til det, undsiger man det økumenisk forpligtende i at sidde med i Danske Kirkers Råd. Hvorfor sidder man der så? Men mere tungt vejende end denne mulige misforståelse af Danske Kirkers Råds svar er det for biskopperne, at svaret ”ikke i tilstrækkelig grad udtrykker de grundlæggende problemer og alvorlige spørgsmål, som brevet fra de muslimske talsmænd rejser.”

Biskopperne er selv sagt positivt stemt overfor ethvert initiativ til dialog og hilser derfor også brevet fra de 138 muslimske ledere velkommen, men de har det forbehold overfor brevet, at det rummer ”en række misforståelser om, hvad kristendommen er, og er derfor ikke velegnet som grundlag for en redelig dialog imellem kristne og muslimer.”

Dermed er de fire biskoppers brev desværre også et eksempel på en mistænksomhedens og mistænkeliggørelsens hermeneutik i tilgangen til brevet fra de 138 muslimske ledere, når dette brev frakendes at være grundlag for en redelig dialog mellem muslimer og kristne.

Biskopperne fortsætter med en modsigelse af, at der skulle foreligge en grundlæggende enighed mellem muslimer og kristne, når det gælder talen om Gud og Guds enhed og buddet om kærlighed til Gud og næsten. Så understreges det, at vi kristne kun kender Gud gennem Kristus, og at Gud kun kan forstås som Gud Fader, Søn og Helligånd. Endvidere modsiger de fire biskopper de muslimske lederes påstand om, at overholdelse af det kristne bud om kærlighed til Gud og til næsten er en betingelse for Guds kærlighed til os. Rent bortset fra, at den påstand ikke er fremsat så firkantet i de muslimske lederes brev, som biskopperne gengiver den, må det i redelighedens navn fastslås, at der vitterlig er udsagn i Det Nye Testamente, der

kan tolkes i retning af, at vor kærlighed hænger nøje sammen med Guds kærlighed, så at den, der ikke elsker, ikke er af Gud, og Gud er ikke i ham.

Mest overraskende ved de fire biskoppers brev er, at de tilsyneladende ikke ser nogen vej ud ad modsigelserne, ikke en vej til at finde en enighed netop i modsigelserne. For selvfølgelig har de 138 muslimske ledere været fuldt ud klare over, at disse modsigelser bestod. De henviser jo selv til, at kristendommen og islam er to forskellige religioner med forskelle dem imellem. Men det mellemværende, som kristne har med både jøder og muslimer i bekendelsen til den treenige Gud, er den grundlæggende bekendelse til Guds enhed. Derfor eksisterer mellemværendet. Glemmer man denne grundlæggende enighed imellem jøder, muslimer og kristne, bliver den kristne bekendelse til den treenige Gud til triteisme, og den indvending har jøde og muslimer ret i. Så derfor forpligter netop modsigelserne kristne og muslimer til dialog på grundlag af det, som de må vedkende sig at være fælles om at bekende, nemlig Guds enhed.

Sådan kunne de fire biskopper have tænkt og skrevet videre. Men de gør det ikke. De er meget enige i, at kristne og muslimer for verdens skyld skal leve i fred sammen. ”Men vi mener, at denne fælles grund ikke ligger i det, som kristne og muslimer religiøst kan være enige om, men i vores lands og mange andre landes lovfæstede religionsfrihed.” Altså hvad der ikke kan løses religiøst, skal løses politisk. Gad vide, om Helligånden lader sig nøje med den løsning.

Brevet fra de fire biskopper ender med en opfordring til menighederne i folkekirken om ”at høre evangeliet om Guds enbårne søn, således at vi i lyset heraf besinder os på, hvad det vil sige at være evangelisk-luthersk kirke. Som kristne kan vi ikke give køb på vor kristne tro, men netop på baggrund af denne tro kan vi åbent møde anderledes troende. Som vi tidligere har sagt det, skal vi møde islam i Danmark med både dialog og mission.” Det defineres så afsluttende med denne definition: ”At være kristen kirke betyder at leve af Guds levende ord, Jesus Kristus, hvilket indebærer, at vi igen og igen lader ham tale til os og til alle andre mennesker på denne jord.”

Virker dette som en overbevisende invitation til dialog?

De fire biskoppers brev er ligeledes et eksempel den eksklusivistiske model for religionernes teologi og i sin kommunikation både af typen ”global og ensrettende” og ”national og ensrettende”, da den faktisk har meget mere karakter af et budskab til folkekirkens menigheder og ikke mindst bestemte meningsdannende grupper i præsteskabet – det udkom et par dage efter de lutherske teologers svar - end karakter af et budskab til muslimerne.

Summa summarum af de fire analyser. De 138 muslimske lederes brev og Danske Kirkers Råds svar ligger på niveau med hinanden i forsøget på at gøre alvor af en gensidig anerkendelse som udgangspunkt og dermed også en gensidighedens kommunikationsform. Derimod er hverken de lutherske teologers eller biskoppernes svar på niveau med de 138 muslimske lederes, idet begge svar glemmer, at kommunikationsformen altid udgør en del af budskabet, så budskabet får karakter af kommunikationsformen. En ensidig kommunikationsform gør det fremførte standpunkt absolutistisk.

Folkekirken synes fremdeles at have meget at lære i religionsdialogen, hvad gensidig anerkendelse angår. Det drejer sig ikke om at gå på kompromis. Tværtimod. Men det drejer sig om åbenhed. Det drejer sig om at undsige en mistænksomhedens hermeneutik og erstatte den med en nysgerrighedens hermeneutik: Hvad er det, der kan få den anden til at sige, som han eller hun gør? Hvad for muligheder for en ny forståelse, gensidig forståelse og selvforståelse kan der ligge i det? Det gælder om at lære at se på sig selv i den andens perspektiv og give dette perspektiv en chance for at have ret?

Eller sagt med den afsluttende tese 8 i Hans Raun Iversens artikel ”Anerkendelse og mission – Udfordringer efter Muhamed-krisen”:

Som kristne i samfundet og som kristne i mission skylder vi at anerkende andre, som de er, ved at give dem samme plads og værdi, som vi ønsker for os selv som mennesker og samfundsborgere.

---

¹ Her citeret efter den danske oversættelse, hentet fra tidsskriftet *Catholica*'s hjemmeside www.catholica.dk

² Her citeret efter udskriften, hentet fra hjemmesiden www.intercultural.dk